

Ι.Θ. Κακριδής

«Γιατί διδάσκουμε Αρχαία Ελληνικά στα παιδιά»

Γιατί αλήθεια διδάσκουμε τα αρχαία ελληνικά στα παιδιά που θέλουμε να μορφώσουμε, σε τόσο πολλές ώρες μάλιστα;

Τρεις είναι οι κύριοι λόγοι που μας υποχρεώνουν να βοηθήσουμε τα παιδιά μας να επικοινωνήσουν όσο γίνεται περισσότερο με τον αρχαίο κόσμο.

Πρώτα απ' όλα, γιατί είμαστε κι εμείς Έλληνες. Από τον καιρό του Ομήρου ως σήμερα έχουν περάσει κάπου δυο χιλιάδες εφτακόσια χρόνια. Στους αιώνες που κύλησαν οι Έλληνες βρεθήκαμε συχνά στο απόγειο της δόξας, άλλοτε πάλι στα χείλια μιας καταστροφής ανεπανόρθωτης· νικήσαμε και νικηθήκαμε αμέτρητες φορές· δοκιμάσαμε επιδρομές και σκλαβιές· αλλάξαμε θρησκεία· στους τελευταίους αιώνες η τεχνική επιστήμη μετασχημάτισε βασικά τη μορφή της ζωής μας· και όμως κρατηθήκαμε Έλληνες, με την ίδια γλώσσα-φυσικά εξελιγμένη-, με τα ίδια ιδανικά, τον ίδιο σε πολλά χαρακτήρα και με ένα πλήθος στοιχεία του πολιτισμού κληρονομημένα από τα προχριστιανικά χρόνια. Στον πνευματικό τομέα κανένας λαός δεν μπορεί να προκόψει, αν αγνοεί την ιστορία του, γιατί άγνοια της ιστορίας θα πει άγνοια του ίδιου του ίδιου του εαυτού του. Είμαι Έλληνας, συνειδητός Έλληνας, αυτό θα πει, έχω αφομοιώσει μέσα μου την πνευματική ιστορία των Ελλήνων από τα μυκηναϊκά χρόνια ως σήμερα.

Ο δεύτερος λόγος που μας επιβάλλει να γνωρίσουμε την αρχαία πνευματική Ελλάδα είναι ότι είμαστε κι εμείς Ευρωπαίοι. Ολόκληρος ο Ευρωπαϊκός πολιτισμός στηρίζεται στον αρχαίο Ελληνικό, με συνδυετικό κρίκο τον ρωμαϊκό. Με τους άλλους Ευρωπαίους μας δένει βέβαια και ο Χριστιανισμός, όσο και να μας χωρίζουν ορισμένα δόγματα. Μα και ο Χριστιανισμός έπρεπε να δουλευτεί πρώτα με την Ελληνική σκέψη, για να μπορέσει ν' απλώσει έπειτα στον ευρωπαϊκό χώρο. Η ρίζα του πολιτισμού των Ευρωπαίων όλων είναι ο αρχαίος ελληνικός στοχασμός και η τέχνη, γι' αυτό δεν μπορεί να τα αγνοεί κανείς, αν θέλει να αισθάνεται πως πνευματικά ανήκει στην Ευρώπη.

Μα ο κυριότερος λόγος που δεν επιτρέπεται οι νέοι μας ν' αγνοούν την αρχαίαν Ελλάδα είναι άλλος: στην Ελλάδα για πρώτη φορά στα χρονικά του κόσμου ανακαλύφτηκε ο άνθρωπος ως αξία αυτόνομη, ο άνθρωπος που θέλει να κρατιέται ελεύθερος από κάθε λογής σκλαβιά, και υλική και πνευματική. Μέσα στους λαούς που περιβάλλουν τον ελληνικό χώρο στα παλιά εκείνα χρόνια υπάρχουν πολλοί με μεγάλο πολιτισμό, πάνω απ' όλους οι Αιγύπτιοι και οι Πέρσες. Οι λαοί όμως αυτοί

ούτε γνωρίζουν ούτε θέλουν τον ελεύθερο άνθρωπο. Το απολυταρχικό τους σύστημα επιβάλλει στα άτομα να σκύβουν αδιαμαρτύρητα το κεφάλι μπροστά στο βασιλέα και στους θρησκευτικούς αρχηγούς. Η ελεύθερη πράξη και η ελεύθερη σκέψη είναι άγνωστα στον εξωελληνικό κόσμο. Και οι Έλληνες; Πρώτοι αυτοί, σπρωγμένοι από μια δύναμη που βγαίνει από μέσα τους και μόνο, την δεσποτεία θα την μεταλλάξουν σε δημοκρατία, και από την άβουλη, ανεύθυνη μάζα του λαού θα πλάσουν μια κοινωνία από πολίτες ελεύθερους, που καθένας τους να νιώθει τον εαυτό του υπεύθυνο και για τη δική του και για των άλλων την προκοπή. Ο στοχασμός είναι κι αυτός ελεύθερος για τα πιο τολμηρά πετάματα του νου και της φαντασίας. Ο Έλληνας είναι ο πρώτος, που ενώ ξέρει πως δεν μπορεί ατιμώρητα να ξεπεράσει τα σύνορα του ανθρώπου και να γίνει θεός, όμως κατέχεται από μια βαθιά αισιοδοξία για τις ανθρώπινες ικανότητες και είναι γεμάτος αγάπη για τον άνθρωπο, που τον πιστεύει ικανό να περάσει τις ατέλειές του και να γίνει αυτό που πρέπει να είναι—ο **τέλειος άνθρωπος**.

Αυτή η πίστη στον τέλειον άνθρωπο, συνδυασμένη με το βαθύ καλλιτεχνικό αίσθημα που χαρακτηρίζει την ελληνική φυλή, δίνει στον αρχαίον Έλληνα τον πόθο και την ικανότητα να πλάσει πλήθος ιδανικές μορφές σε ό,τι καταπιάνεται με το νου, με τη φαντασία και με το χέρι: στις απέριπτες μορφές που σχεδιάζουν οι τεχνίτες στα αγγεία της καθημερινής χρήσης, στη μεγάλη ζωγραφική, στην πλαστική του χαλκού και του μαρμάρου, πάνω απ' όλα στο λόγο τους, και τον πεζό και τον ποιητικό.

Αυτόν τον κόσμο θέλουμε να δώσουμε στα παιδιά μας, για να μορφωθούν· για να καλλιεργήσουν τη σκέψη τους αναλύοντας τη σκέψη των παλιών Ελλήνων· για να καλλιεργήσουν το καλλιτεχνικό τους αίσθημα μελετώντας ό,τι ωραίο έπλασε το χέρι και η φαντασία των προγόνων τους· για να μπορέσουν κι αυτοί να νιώσουν τον εαυτό τους αισιόδοξο, ελεύθερο και υπεύθυνο για τη μοίρα του ανθρώπου πάνω στη γη· προπαντός για να φουντώσει μέσα τους ο πόθος για τον τέλειον άνθρωπο.

ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΑΠΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Τὰ νέα κυβερνητικά μέτρα γιά τήν παιδεία, ἀπό τήν πρώτη στιγμή πού ἐξαγγέλθηκαν, ἔγιναν «σημεῖον ἀντιλεγόμενον»: σκανδάλισαν τοὺς φανατικούς θεματοφύλακες τῆς παράδοσης (δὲς τὸ Ὑπόμνημα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ τὰ ἄρθρα τῶν Θεοδωρακόπουλου, Γεωργούλη καὶ λοιπῶν στὴν «Καθημερινή»· θεωρήθηκαν λίγο πολὺ αἰσιόδοξη μωρία (δὲς τὰ ἀφ' ὑψηλοῦ σχόλια τοῦ Θ. Παπακωνσταντίνου στὴ «Μεσημβρινή»· θέρμαναν τὶς συνειδήσεις ἀκαδημαϊκῶν δασκάλων καὶ λειτουργῶν τῆς Μ. Ε., πού εἶδαν μ' αὐτὰ νὰ πραγματοποιιοῦνται παλιά τους ὄνειρα καὶ νὰ ἀνοίγεται ἐπιτέλους ὁ δρόμος τῆς σωτήριας ἀλλαγῆς (δὲς τὴν κατάφαση τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὰ ἄρθρα τῶν καθηγητῶν Σακελλαρίου, Ἀνδριώτη καὶ Κακριδῆ στὸ «Βῆμα»). Οἱ πρῶτοι εἶδαν στὶς ἐκπαιδευτικὲς καινοτομίες σκοτεινὲς ἀνατρεπτικὲς προθέσεις, οἱ δεῦτεροι ἓνα ρητορικὸ πυροτέχνημα, οἱ τρίτοι τὸ ἀναγκαῖο μέσο γιά νὰ βρῇ ὁ Νεοέλληνας τὸν ἑαυτό του. Οἱ συζητήσεις πού ἔγιναν στὸ μεταξύ στὸν Τύπο, στὸ Συνέδριο Ἐπιθεωρητῶν τῆς Μ. Ε. καὶ Γυμνασιαρχῶν, καὶ στὴ Μικρὴ Βουλὴ κατὰ τὴν παρουσίαση καὶ κριτικὴ τοῦ νέου νομοσχεδίου, ξεκαθάρισαν τὸν ὀρίζοντα, ἀποκάλυψαν τί κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸ φόβο, τὴν ἀγωνία, τὶς ἐπιφυλάξεις καὶ τὴν εἰρωνεία τῶν συντηρητικῶν «προασπιστῶν» τῆς κλασικῆς παιδείας. Δὲ νομίζουμε ὅτι ἡ συζήτηση χρειάζεται νὰ συνεχιστῇ· ὁποιοσδήποτε καλοπροαίρετος παρατηρητὴς ἔχει στὸ μεταξύ πειστῇ ὅτι τὰ νέα ἐκπαιδευτικὰ μέτρα ὄχι μονάχα δὲν ἀνατινάζουν τὴν κλασικὴ παιδεία στὸν ἀέρα, ἀλλὰ τὴν ὑπηρετοῦν μὲ τὸν μόνον οὐσιαστικὸ τρόπο. Οἱ στόχοι τῆς ἐλληνικῆς παιδείας διαγράφονται τώρα καθαρὰ, ἡ ἐλληνοχριστιανικὴ ἀγωγή γίνεται πραγματοποιήσιμη. Ἐγκαινιάζεται μιὰ τέτοια μέθοδος, οὕτως ὥστε ὅ,τι ὡς τώρα ἦταν μόνον κακότεχνο σχῆμα λόγου, ἀπὸ δῶ καὶ πέρα νὰ μπορῇ νὰ γίνη πράξη ἐκπαιδευτικὴ, προσιτὴ σὲ πολὺ μεγαλύτερο ἀριθμὸ Ἑλληνοπαίδων.

Ὁ σκοπὸς λοιπὸν αὐτοῦ τοῦ ἔθρου δὲν εἶναι νὰ συμβάλλῃ σὲ μιὰ μάχη, πού εἶναι οὐσιαστικὰ κερδισμένη, ἀλλὰ στὴ λύση συγκεκριμένων προβλημάτων, πού ἀναφέρονται στὸ νέο ἀναλυτικὸ πρόγραμμα τοῦ Γυμνασίου, εἰδικότερα στὸ μάθημα τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν, στὶς σχολικὲς ἐκδόσεις τῶν μεταφρα-

σμένων ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ στὴ διδασκαλία τους. Οἱ καινοτομίες στὸ Λύκειο δὲ θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ἀκόμη, γιατί δημιουργοῦν ἴσως μικρότερης ἔκτασης προβλήματα, προκειμένου τουλάχιστον γιὰ τὸ μάθημα τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν, καὶ ὅπωςδῆποτε ὄχι ἄμεσα.

Α. Ἡ καθιέρωση τῆς διδασκαλίας ἀρχαίων συγγραφέων στὸ Γυμνάσιο ἀπὸ μετάφραση ἀποσκοπεῖ — ἂν ἐρμηνεύουμε σωστὰ τὸ σχέδιο νόμου καὶ τὴν εἰσηγητικὴ ἔκθεση ποὺ τὸ συνοδεύει — στὸν παραμερισμὸ ὅλων ἐκείνων τῶν ἐμποδίων τοῦ παλιοῦ συστήματος, ποὺ κρατοῦσαν τὸ μαθητὴ τῶν πρώτων γυμνασιακῶν τάξεων μακριὰ ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῶν διδασκομένων κειμένων, καὶ τὸν καθήλωναν — μὲ ἐλαττωματικὸ ὅπωςδῆποτε τρόπο — στὴ γραμματικὴ τους μόνο καὶ τὴ συντακτικὴ τους μορφή. Ἡ νέα μέθοδος, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν κατάργηση τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων καὶ τὸ θεσμὸ τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐννεαετοῦς φοιτήσεως, μεταθέτει τὸ στόχο τοῦ μαθήματος ἀπὸ τὴ μορφή στὸ περιεχόμενο, ἀποκρυπτογραφεῖ γιὰ χάρη ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τὰ ἀρχαῖα κείμενα. Μὲ ἄλλα λόγια πρὸς ὄφελος τῶν πολλῶν θυσιάζεται ἡ μᾶλλον ἀναβάλλεται γιὰ τοὺς λίγους ἡ προσπέλαση καὶ τῆς πρωταρχικῆς μορφῆς τῶν ἀρχαίων κειμένων, καὶ πάει στὸ Λύκειο. Τὸ μέτρο εἶναι δημοκρατικὸ καὶ ὑγιές, ἀφοῦ ἡ ὡς τώρα σχολικὴ πράξις ἀπέδειξε ὅτι ἦταν ἀδύνατο μέσα σὲ λογικὰ ἀπὸ ἄποψη χρόνου ὅρια νὰ κερδίσει ὁ μαθητὴς τῶν τριῶν πρώτων τάξεων τοῦ παλιοῦ Γυμνασίου καὶ τὴ μορφή καὶ τὸ περιεχόμενο κάποιων βασικῶν ἔργων τῆς ἀρχαίας μας γραμματείας.

Ἡ ἀλλαγὴ ὅμως αὕτη συνεπάγεται καὶ κάποιες ἄλλες μεταβολές. Οἱ σκοποὶ τοῦ μαθήματος, ἔτσι ὅπως καθορίζονταν στὸ παλιὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα, ἀλλάζουν: τὸ μάθημα παύει πιά νὰ εἶναι βασικὰ γλωσσικὸ καὶ γίνεται μάθημα ἱστορικὸ (ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι μεταβάλλεται σὲ μέσο ἀρχαιογνωσίας), καὶ κυρίως μορφωτικὸ (ἀφοῦ ἐπιδιώκει μὲ τὴ μετάδοση σταθερῶν ἀξιῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου νὰ βοηθήσει τὸ μαθητὴ ἄμεσα στὴ διάπλαση ἑνὸς ὀρισμένου ἥθους, στὴ λογικὴ του συγκρότηση καὶ στὴν πρώτη καλλιέργεια τῆς εὐαισθησίας του). Πρὶν ἀπὸ τὴ σύνταξη τοῦ νέου ἀναλυτικοῦ προγράμματος, θὰ πρέπει νὰ συμφωνήσουμε ἂν θὰ μοιράσουμε ἰσόποσα τὸ βάρος ἀνάμεσα στὸν πρῶτο καὶ τὸν δεῦτερο σκοπὸ (τὴν ἀρχαιογνωσία δηλαδὴ καὶ τὴ μορφωτικὴ σκοπιμότητα), ἢ μήπως τὸ ἐνδιαφέρον μας θὰ γείρει περισσότερο πρὸς τὸν δεῦτερο στόχο. Ἡ γνώμη μας εἶναι ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ νομοσχεδίου εὖ νοεῖ περισσότερο τὴ δεύτερη ἄποψη. Ἄν τὰ πράγματα ἔχουν ἔτσι, τότε καὶ οἱ συγγραφεῖς ποὺ θὰ διδάξουμε καὶ τὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια καὶ ὁ τρόπος διδασκαλίας θὰ πρέπει νὰ προσαρμοστοῦν περισσότερο πρὸς αὕτη τὴν κατεύθυνση. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς θεωρητικούς σκοποὺς τῆς ἀγωγῆς στὸ μάθημα τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν, θὰ πρέπει, γιὰ τοὺς συγγραφεῖς ποὺ θὰ διδάξουμε στὸ Γυμνάσιο, νὰ ληφθοῦν

ὕπόψη οἱ ψυχολογικὲς καὶ νοητικὲς ἱκανότητες τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὴν ἡλικία τῶν δεκατριῶν ὡς τὰ δεκαπέντε του χρόνια. Νὰ ἀναρωτηθοῦμε δηλαδὴ ποιὸ ὕλικὸ εἶναι προσφορώτερο γιὰ τὴν ἡλικία αὐτὴ, καὶ εἰδικότερα ποιά προσφορά θὰ δεχτῇ τὸ παιδί τῆς ἐποχῆς μας μὲ μεγαλύτερη προθυμία. Μὲ τίς προϋποθέσεις αὐτὲς μποροῦμε νὰ προχωρήσουμε.

Σ' ἓνα πρῶτο σχέδιο ἀναλυτικοῦ προγράμματος γιὰ τὸ μάθημα τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν στὸ Γυμνάσιο, ἐκπονημένο ἀπὸ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, ποὺ τὸ παρουσίασε ὁ κ. Ε. Παπανοῦτσος στὸ «Βῆμα», προβλέπεται ἡ ἀκόλουθη διδακτέα ὕλη : Γιὰ τὴν πρώτη τάξη : Ἡρόδοτος (Μηδικά), Ὅμηρος (Ὀδύσσεια), Πλούταρχος (Βίοι Παράλληλοι), Ξενοφῶν (Κύρου Ἀνάβασις)· γιὰ τὴ δεύτερη τάξη : Ὅμηρος (Ἰλιάς), Δημοσθένης (Φιλιππικοί), Θουκυδίδης (Λεσβιακά, [sic !])· γιὰ τὴν τρίτη τάξη : Θουκυδίδης (Ἐπιτάφιος), Πλάτων (Κρίτων καὶ Ἀπολογία Σωκράτους), Αἰσχύλος (Πέρσαι) καὶ Εὐριπίδης (Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι).

Τὸ σχέδιο δὲ φαίνεται νὰ εἶναι ὀριστικὸ καὶ ὁ ἴδιος ὁ κ. Παπανοῦτσος τὸ παρουσιάζει μὲ πολλὰς ἐπιφυλάξεις καὶ τὸ συνοδεύει μὲ κάποιες κριτικὲς παρατηρήσεις. Ὅπως δὲποτε, ἐπειδὴ κατὰ τὴ γνώμη μας εἶναι κατὰ βάσιν σφαλὲρό, ἐπισημαίνουμε ἐδῶ τίς εἰδικὲς ἀπορίες καὶ τὰ ἐρωτήματα ποὺ γεννᾷ :

1. Γιατί τόσο πολλοὶ συγγραφεῖς καὶ τόσο πολλὰ ἔργα στὸ Γυμνάσιο; Κι ἂν ὑποθέσουμε ὅτι ἡ ἐκλογὴ κειμένων καὶ συγγραφέων ἐκπληρῶνει τίς προϋποθέσεις ποὺ σημειώσαμε παραπάνω — πράγμα ποὺ δὲ συμβαίνει —, ὁ χρόνος ποὺ θὰ διατεθῇ στὸ νέο πρόγραμμα γιὰ τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικά θὰ ἐπαρκῇ γιὰ νὰ διδάξουμε ὅλα αὐτὰ τὰ κείμενα; Ἡ μήπως τὸ πνεῦμα τοῦ νομοσχεδίου εἶναι ὅτι θὰ ἐρμηνεύουμε σὲ κάθε τάξη ἓναν μόνον συγγραφέα, ἐνῶ τοὺς ἄλλους ἀπλῶς θὰ τοὺς διαβάζουμε;

2. Μὲ ποιά κριτήρια κατεβαίνουν συγγραφεῖς ποὺ ὡς τώρα διδάσκονταν στὲς ἀνώτερες τάξεις τοῦ Γυμνασίου, στὴν τρίτη καὶ τὴν δεύτερη τοῦ νέου Γυμνασίου; Ἔτσι λ.χ. ὁ Ἐπιτάφιος ἀπὸ τὴν ἕκτη τοῦ παλιοῦ Γυμνασίου στὴν τρίτη τοῦ νέου, ὁ Δημοσθένης ἀπὸ τὴν τετάρτη τοῦ παλιοῦ στὴν δευτέρα τοῦ νέου, ὁ Κρίτων καὶ ἡ Ἀπολογία ἀπὸ τὴν πέμπτη τοῦ παλιοῦ στὴν τρίτη τοῦ νέου. Ἡ μήπως πιστεύουμε ὅτι ὁ μόνος λόγος ποὺ τὰ κείμενα αὐτὰ τὰ προσφέραμε ὡς τώρα στὲς ἀνώτερες τάξεις τοῦ παλιοῦ Γυμνασίου, ἦταν ἡ δύσκολη γλωσσικὴ τους μορφή· ἐπομένως ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ἡ δυσκολία αὐτὴ μὲ τὴ μετάφρασή τους παραμερίζεται, τίποτε δὲ μᾶς ἐμποδίζει πιά νὰ προβοῦμε σὲ μιὰ ριζικὴ ἀνακατάταξή τους;

3. Ποιά παιδευτικὴ καὶ παιδαγωγικὴ σκοπιμότητα ὑπαγορεύει αὐτὴ τὴν ὀρισμένη ἐκλογὴ καὶ ὄχι μιάν ἄλλην;

Ὑποψιάζομαι ὅτι κάποιες καλοπροαίρετες παρεξηγήσεις ὁδήγησαν τὴν εἰδικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας σ' αὐτὲς τῆς τῆς προτάσεις :

1. Ἡ φιλοδοξία τῆς νὰ μύση τὸν τρόφιμο τοῦ νέου Γυμνασίου σ' ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερους συγγραφεῖς καὶ ἔργα τῆς ἀρχαιότητος· ἡ ὑπερβολικὴ δηλαδὴ ἔξαρση τοῦ σκοποῦ τῆς ἀρχαιομάθειας, ἀνάγκη ποὺ θὰ μπορούσε ὡστόσο νὰ θεραπευθῇ (ἂν χρειάζεται) μὲ τὴν εἰσαγωγὴ μιᾶς καλὰ ὁργανωμένης, σύντομης ἱστορίας τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γραμματείας, μὲ ἀνθολόγησι ἔσω χαρακτηριστικῶν ἀποσπασμάτων.

2. Ἡ παραγνώρισις ἐνὸς ἀπλοῦ ἀξιώματος τῆς βιολογικῆς μας καὶ τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς, σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιο δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τρέφωμε ἕνα νήπιο μὲ κρέας καὶ ἕνα παιδί δεκαπέντε χρόνων μὲ τὸν Ἐπιτάφιο τοῦ Θουκυδίδη.

3. Ἡ ὑπερβολικὰ αἰσιόδοξη ἄποψη ὅτι τὸ μεταγλωττισμένο κείμενο εἶναι στὴν ἐρμηνεία του εὐκολώτερο ἀπὸ τὸ πρωτότυπο. Οἱ δυσκολίες ὅμως τῆς ἐρμηνείας παραμένουν στὸ ἀκέραιο — κι ὅταν ἀκόμη μὲ μιὰ καλὴ μετάφραση οἱ γλωσσικὲς ἀνωμαλίες ἔχουν παραμερισθῇ —, ἂν δὲν ἐπαυξάνωνται κιόλας, καθὼς στὴ μετάφραση οἱ λογικοὶ ἄρμοι ἔχουν παραλλαγῇ, καὶ στὴν παραλλαγμένη τους μορφή δὲ μᾶς βοηθοῦν τόσο πολὺ νὰ παρακολουθήσουμε τὴν ἐσωτερικὴ σχέσι τῶν νοημάτων.

4. Ἡ σωστὴ κατὰ βάσιν ἀντίληψις ὅτι στὸ Γυμνάσιο δὲ χρειάζεται νὰ προχωρήσουμε σὲ πολὺ βαθεῖα ἐρμηνεία, ἀφοῦ ὁ σκοπὸς μας δὲν εἶναι ἐπιστημονικός. Τὰ κλασικὰ ὅμως κείμενα δὲν ἔχουν γραφῇ γιὰ παιδιὰ, καὶ τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἐπιδέχονται καὶ ἀπλούστερη ἐρμηνεία· ὅπως δὴ ποτε καὶ ἐκεῖ ποὺ ἡ ἀπλουστευμένη ἐρμηνεία εἶναι ἀντικειμενικὰ δυνατὴ, προϋποθέτει ἐκ μέρους τοῦ δασκάλου βαθιὰ ἐπιστημονικὴ γνώσι, καὶ ἱκανότητα διαλογῆς ὅχι συνηθισμένη — εἶναι ἐπομένως ἀπὸ μιὰν ἄποψιν δυσκολώτερη ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ ἐρμηνεία.

Οἱ παρεξηγήσεις αὐτὲς ἂν δὲ διαλυθοῦν, ὑπάρχει κίνδυνος νὰ καταδικάσουν σὲ ἀποτυχία τὸ νέο σύστημα διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων ἀπὸ μετάφραση — καὶ τὸ ὅλο θέμα δὲν ἐπιδέχεται προχειρότητες καὶ ὑπερβολικὴ σπουδὴ. Δὲν πρόκειται νὰ ἀντιπροτείνουμε ἐμεῖς μιὰν ἄλλη διδασκτέα ὕλη· δὲν εἶναι ἡ δουλειὰ μας αὕτη. Ἐπισημαίνουμε ὅμως ὁρισμένους ἀρχές, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ μᾶς βοηθήσουν σὲ μιὰ καλύτερη διαλογὴ συγγραφέων καὶ κειμένων γιὰ τὸ Γυμνάσιο :

1. Θὰ πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ ὡς τώρα ἀποσπασματικὴ διδασκαλία ἔργων ἀρχαίας ποιήσεως καὶ πεζογραφίας. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων ἀδύνατο νὰ διδάξουμε πολλοὺς συγγραφεῖς καὶ πολλὰ ἔργα στὸ Γυμνάσιο.

2. Θὰ πρέπει νὰ συμφωνήσουμε ὅτι οὔτε ὁ Ἐπιτάφιος τοῦ Θουκυδίδη, οὔτε τὸ ἀρχαῖο δράμα οὔτε οἱ πλατωνικοὶ διάλογοι οὔτε οἱ Φιλιππικοὶ τοῦ Δημοσθένη μποροῦν νὰ ἐρμηνευτοῦν στὸ Γυμνάσιο : βρίσκονται πολὺ ψηλότερα

ἀπὸ τὴν προσληπτικὴ ἱκανότητα τῶν παιδιῶν αὐτῆς τῆς ἡλικίας, καὶ δὲν ἐπιδέχονται ἀπὸ τῆ φύση τοὺς ἀπλουστευμένῃ ἐρμηνεία, ὅπως ἄς ποῦμε ἢ Ὀδύσεια ἢ ἀκόμη καὶ ὁ Ἡρόδοτος.

3. Οἱ λογοτεχνικὲς μεταφράσεις τῆς Ὀδύσειας (ἀλλὰ καὶ τῆς Ἰλιάδας) ποὺ ἔχουμε τὴ στιγμὴ αὐτὴ στὰ χέρια μας, εἶναι ἀμφίβολο ἂν λεξιλογικὰ καὶ συντακτικὰ εἶναι πρόσφορες καὶ προσιτὲς στὸ μαθητὴ τῶν δύο πρώτων τάξεων τοῦ Γυμνασίου. Ἴσως θὰ πρέπη νὰ τολμήσουμε μιὰ πεζὴ μετάφραση τῶν κειμένων αὐτῶν, καμωμένη ἀπὸ ἔμπειρο χέρι, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν ἐξαφανίζεται ἡ ποίηση τοῦ πρωτοτύπου. Θὰ μᾶς χρειαστοῦν ἐπίσης σὲ πεζὸ λόγο λογοτεχνικὲς περιλήψεις καὶ τῶν δύο ἐπῶν, ποὺ θὰ πλαισιώνουν τὸ μάθημα, ὅταν ἡ ἀνάγκη μᾶς ὁδηγῇ στὴν ἀποσπασματικὴ διδασκαλία.

4. Οἱ Παράλληλοι Βίοι τοῦ Πλουτάρχου μόνο στὴν τρίτῃ τάξῃ τοῦ Γυμνασίου μποροῦν ἴσως νὰ διδαχτοῦν, καὶ ὁ Ἡρόδοτος — ἂν δὲ θέλουμε νὰ μείνουμε μόνο σὲ μερικὲς παραμυθικὲς νουβέλες — δὲν εἶναι κείμενο κατὰλληλο γιὰ τὴν πρώτη τάξη.

5. Τὰ ἔργα καὶ οἱ συγγραφεῖς ποὺ θὰ διδάξουμε στὸ Γυμνάσιο εἶναι ἀνάγκη νὰ κλείνουν ἕνα μορφωτικὸ κύκλο. Προτείνουμε *exempli gratia* ἕνα σχέδιο, ποὺ νομίζουμε ὅτι καὶ παιδαγωγικὰ δὲν εἶναι ἀσύστατο: Πρώτῃ τάξῃ: ἐπικὸς κόσμος (μῦθος καὶ ἥθος τῶν ἐπῶν) καὶ μυθιστόρημα (Κύρου Ἀνάβασις λ.χ. ἢ Κύρου Παιδεία)· δεύτερῃ τάξῃ: Ἱστορία (πρώτῃ καλλιέργεια ἱστορικῆς συνείδησης τοῦ μαθητῆ, μὲ τὸν Ἡρόδοτο λ.χ.)· τρίτῃ τάξῃ: πολιτικὴ ἱστορία, ἰδιωτικὴ καὶ δημόσια (Λυσίας λ.χ., Πανηγυρικὸς τοῦ Ἰσοκράτη καὶ ἴσως Κερκυραϊκὰ τοῦ Θουκυδίδη). Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ὀλοκληρώνουμε ἕνα μορφωτικὸ κύκλο, ποὺ ἀρχίζει μὲ τὸ ἐπικὸ ἥθος, προχωρεῖ στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα καὶ τὴν ἐμπειρικὴ φιλοσοφία, καὶ καταλήγει στοὺς πολυπλοκώτερους μαϊάνδρους τῆς πολιτικῆς ζωῆς.

Β. Τὸ θέμα τῶν σχολικῶν ἐγχειριδίων, προκειμένου εἰδικὰ γιὰ τὸ μάθημα τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν, παρουσιάζει τὴ στιγμὴ αὐτὴ δύο ὀψεις: τὴν ἄμεση καὶ τὴν ἀπώτερη. Εἶναι ἀναπόφευκτο, μιὰ καὶ ἀποφασίστηκε νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νέου συστήματος τῶν μεταφράσεων ἀπὸ φέτος, νὰ καταφύγουμε γιὰ τὴ χρονιά αὐτὴ σὲ προχειρότερες λύσεις. Ὁ κίνδυνος εἶναι νὰ μὴ μονιμοποιηθοῦν οἱ πρόχειρες αὐτὲς λύσεις.

Ὅποιοιδήποτε συγγραφεῖς κι ἂν ἀποφασίσουμε νὰ διδάξουμε φέτος — ἢ καὶ τὸν ἐπόμενο ἀκόμη χρόνο — στὸ Γυμνάσιο, θὰ πρέπη νὰ ἐτοιμάσουμε γιὰ τὸν καθηγητὴ πολυγραφημένες ὁδηγίες, ποὺ νὰ περιλαμβάνουν τὰ ἀκόλουθα κεφάλαια: μιὰ σύντομη κατατοπιστικὴ εἰσαγωγή στὸν συγγραφέα καὶ τὸ ἔργο του, γραμμένη ἀπὸ εἰδικὸ ἐπιστήμονα καὶ προσαρμοσμένη στὴν ἐκπαιδευτικὴ πράξη· σαφεῖς ἐνδείξεις γιὰ τὴν κατανομὴ τῆς διδασκτέας ὕλης σὲ διδα-

κτικὲς ἐνότητες· λίγες καὶ ἀπλὲς παρατηρήσεις σὲ κάθε διδακτικὴ ἐνότητα, ποὺ θὰ σχολιάζουν τὴ δομὴ τῆς καὶ θὰ διευκρινίζουν τὰ ἐντελῶς ἀπαραίτητα *realia*. Τῇ βοήθειᾳ αὐτῇ, κι ἂν δὲν ἦταν πρακτικὰ δυνατὸ νὰ τὴν ἔχῃ ὁ δάσκαλος ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς φετεινῆς χρονιάς, πρέπει ὅπωςδὴποτε νὰ εἴμαστε σὲ θέσῃ νὰ τοῦ τὴν προσφέρουμε ὡς τὶς γιορτὲς τῶν Χριστουγέννων. Αὐτὰ γιὰ τὸ ἄμεσο παρόν.

Στὸ μεταξὺ πρέπει νὰ μῇ στὸ δρόμο τῆς ἡ συστηματικὴ δουλειά : Μὲ κέντρο τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἂν στὸ μεταξὺ δὲν ἔχῃ ἀρχίσει τὶς ἐργασίες τοῦ ἀκόμη τὸ Παιδαγωγικὸ Ἰνστιτοῦτο, χρειάζεται νὰ δημιουργηθῇ ἓνα συνεργεῖο ἐπιστημόνων μὲ διδακτικὴ πείρα καὶ μεταφραστικὴ ικανότητα, ποὺ θὰ ἐκπονήσῃ τὶς μεταφράσεις, τὶς εἰσαγωγὰς καὶ τὰ σχόλια τῶν κειμένων, ὧσων θὰ διδασκοῦν στὸ Γυμνάσιο. Εἰσαγωγὰς καὶ σχόλια θὰ εἶναι προσανατολισμένα στὸν εἰδικὸ μορφωτικὸ σκοπὸ, ποὺ ἐπιδιώκουμε μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ κάθε συγγραφέα, καὶ φυσικὰ διαφορετικὰ στὸ βιβλίον τοῦ μαθητῆ καὶ τὸ βιβλίον τοῦ δασκάλου, ποὺ δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ περιέρχεται τόσο εὐκόλῃ καὶ στὰ χέρια τοῦ μαθητῆ.

Ἐξαρχῆς θὰ πρέπει νὰ δοθῇ ἰδιαίτερη προσοχὴ στὴν ἐμφάνιση τοῦ σχολικοῦ βιβλίου, τὴν καλὴ του ἐκτύπωση καὶ τὸν ἐμπλουτισμὸ του μὲ παραστάσεις σχετικὰ πρὸς τὸ κείμενο ἀπὸ τὶς εἰκαστικὰς τέχνες τῶν ἀρχαίων.

Ἡ δουλειὰ αὐτὴ εἶναι δυνατὸ νὰ ὁλοκληρωθῇ μέσα σὲ τρία χρόνια, φτάνει νὰ ὁργανωθῇ μὲ ὀρθολογιστικὸ τρόπο, νὰ χρησιμοποιηθοῦν — καὶ νὰ δεχτοῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν — οἱ κατάλληλοι ἄνθρωποι. Μᾶς χρειάζεται μιὰ γενιὰ νέων ἐκπαιδευτικῶν, ἐπιστημόνων καὶ λογοτεχνῶν, ποὺ παρωθημένοι ἀπὸ τὴν πολιτεία θὰ ἀναλάβουν αὐτὸ τὸ δύσκολο ἔργο, κάτω ἀπὸ τὴν ἐποπτεία ἀκαδημαϊκῶν δασκάλων ἢ ἀνθρώπων μὲ ἀναγνωρισμένη μόρφωση καὶ εὐθυκρισία. Γιὰ νὰ πετύχῃ τὸ νέο ἐκπαιδευτικὸ σύστημα πρέπει νὰ βρεθοῦν οἱ ἱεραπόστολοί του — διαφορετικὰ θὰ ναυαγήσῃ.

Φ Ι Λ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ Α'

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1964

ΤΕΥΧΟΣ 2